

Ældres brug af informationsteknologi

Er ældre mennesker helt umulige til at anvende IT-teknologi? Og har de overhovedet noget at bruge det til?

I 1999 annoncerede Forskningsministeriet, at der skulle starte et større udviklings- og forskningsprogram om ældres brug af informationsteknologi (IT). En af de kommende projektledere var straks med på ideen, men her fortæller han om den reaktion han fik, når han diskuterede ideen med andre:

Når jeg fortalte om projektideen til kolleger og bekendte, fik jeg flere gange reaktionen: Drop det! De lærer det aldrig. De har ikke noget at bruge det til, og hvorfor? Der synes jeg især, det er rart at kunne fortælle om de oplevelser, vi har haft og om vores resultater – at det sagtens kan lykkes, og at de ældre har masser at bruge det til. (Projektleder på Nordfyn, 2001)

Citatet viser, at han stødte ind i to fordomme. Den ene var, at ældre ikke har noget at bruge teknologien til, og den anden drejede sig om ældres evner til at lære at bruge teknologien. Heldigvis lod han sig ikke gå på af disse reaktioner, men skrev ansøgningen og fik bevilget en pose penge til at realisere sin ide. Citatet viser også, at begge fordomme blev gjort til skamme i kraft af projektets resultater.

I denne artikel vil jeg først beskrive programmet for ældres brug af IT, derefter vil jeg vise, hvordan det lykkedes at tilbagevise fordommen om, at ældre ikke har noget at bruge teknologien til. I en senere artikel i 2007 her i *GERONTOLOGI* vil jeg vende tilbage til erfaringerne fra programmet og vise, hvordan fordommen om, at ældre ikke kan lære at bruge teknologien, blev gjort til skamme.

Programmet

I midten af 1990'erne, da internettet for

alvor slog igennem i Danmark, og man begyndte at tale om *informationssamfundet*, rejste der sig en debat om, hvorvidt udviklingen ville føre til en opsplittning af befolkningen i et såkaldt digitalt A- og B-hold. Diskussionen førte til en politisk udmelding fra Folketinget om, at man ikke ønskede en digital opsplittning i Danmark, og det blev den daværende regerings erklærede politik at undgå en sådan udvikling (Note 1).

Da det hurtigt viste sig, at de første til at tage teknologien i brug var yngre højtuddannede og højtlønnede mænd, igangsatte den daværende forskningsminister Jytte Hilden i 1997 en undersøgelse, der skulle kortlægge ældres brug af computere og internet.

Resultaterne af undersøgelsen viste, at ældre generelt ikke er bange for at tage ny teknologi til sig. Således havde mange ældre både tv med tekst-tv, telefon med tast selv-funktioner, musikanlæg og video, ligesom 19 % af undersøgelsens deltagere over 60 år havde mobiltelefon (Nielsen & Holst 1998: 27). Undersøgelsen kortlagde også, at 16 % af deltagerne havde computere i hjemmet (Nielsen & Holst 1998: 38), men kun 4 % over 60 år havde prøvet at bruge internettet, og 39 % angav, at de slet ikke vidste, hvad internettet var. Undersøgelsen dokumenterede dermed, at selv om ældre godt kan tage ny teknologi til sig, så havde ældre ikke på daværende tidspunkt taget IT og internet til sig i samme omfang som yngre aldersgrupper. Ældre var dermed som gruppe i fare for at havne på informationssamfundets B-hold.

Ældre og IT som udfordring

Regeringens svar på denne udfordring bestod i at afsætte 33 mio. kr. på finansloven til et kombineret forsknings- og udviklingsprogram, som fik navnet *Ældres brug af IT*, og som løb i perioden 1999-2004. Det overordnede formål med programmet var at modvirke en aldersbaseret digital opsplittning af befolkningen ved at sætte aktiviteter i gang, der kunne inkludere ældre i informationssamfundet. Dette overordnede formål blev konkretiseret i følgende målsætninger, som programmet skulle belyse:

- potentialet for en mere fleksibel tilbagetrækning fra arbejdsmarkedet ved hjælp af IT
  - mulighederne for nye anvendelser af IT, som direkte sigter mod at forbedre ældres situation og livsvilkår
  - mulighederne for udvikling af ældre-pædagogiske metoder til opbygning af IT-kompetence blandt ældre.
- (Forsknings- og teknologiministeriet, 1999)

De to vigtigste komponenter i programmet var altså ældre og IT. Opslaget til programmet definerer ældre som alle personer over 60 år. Med en målgruppe på alle over 60 år fokuserede programmet altså ikke udelukkende på pensionister; det kunne også være personer, der stadig var på arbejdsmarkedet.

Til gengæld var der ikke nogen definition af IT i opslaget. Set ud fra en teknisk synsvinkel er der tale om mange forskellige slags teknologier med hver sin definition og tekniske standard, men set ud fra en brugersynsvinkel er det ikke nødvendigt at kende til disse forskellige tekniske standarder.

Programmet for ældres brug af IT har taget udgangspunkt i en brugersynsvinkel. Her er der i praksis arbejdet

med IT som en fællesbetegnelse for computere med tilhørende software, internetopkobling med tilhørende browsere og søgeprogrammer. Selvom fx mobiltelefoni i princippet godt kunne rummes inden for betegnelsen IT, er denne (og andre tilgrænsende teknologier) ikke blevet inddraget i programmet.

Projekterne

Ud af 70 ansøgninger blev 11 projekter udvalgt og sat i værk i slutningen af 1999. Seks af disse projekter var lokale udviklingsprojekter, der satte aktiviteter i gang med det formål at afprøve forskellige anvendelsesmuligheder af IT for ældre. Tilsammen dækkede de seks udviklingsprojekter de ovenfor beskrevne målsætninger, men der var stor forskel på, hvilke mål de hver især forsøgte at indfri. Der var også stor forskel på de aktiviteter, de enkelte projekter satte i gang, men et fællestræk er, at de alle har beskæftiget sig med det at undervise ældre i brugen af IT (note 2). Tilsammen har ca. 1.000 ældre lært at bruge computer og internet ved

at deltage i et af de seks udviklingsprojekter.

Fire af projekterne var forskningsprojekter, der skulle undersøge forskellige aspekter af ældres brug af IT. Forskningsprojekterne var lige så forskellige indbyrdes som udviklingsprojekterne. Denne artikel er baseret på resultaterne fra et af forskningsprojekterne, der fik til opgave at følge aktiviteterne i de seks udviklingsprojekter. Artiklen tager således udgangspunkt i den sidste afsluttende publikation fra projektet, der samler op på hele programmets erfaringer (Jæger 2005).

De har ikke noget at bruge det til!

Fordommen om, at ældre ikke har noget at bruge IT til, bunder i en forestilling om, at IT kun skal bruges i sammenhæng med et arbejde. Det er en forestilling, som stadig er ret udbredt i dagens Danmark. Informationsteknologien blev jo oprindeligt udviklet til behandling af forskellige data til brug for arbejdsmæssige opgaver, hvad enten det drejede sig om

I forbindelse med et statsligt program for ældres brug af informationsteknologi løb en af projekterne ind i to fordomme om ældres forhold til teknologien. Den ene var, at ældre ikke har noget at bruge teknologien til, og den anden var, at de aldrig ville få lært at bruge teknologien. Denne artikel viser, hvordan resultaterne fra programmet har gjort den første fordom til skamme, nemlig fordommen om at ældre slet ikke har noget at bruge teknologien til.

Birgit Jæger er professor på Inst. for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi på Roskilde Universitetscenter. Hun har i mange år fulgt udviklingen af informationssamfundet og specielt haft fokus på, hvad denne udvikling betyder for brugerne af teknologien. Senest har hun været leder af et større forskningsprojekt, der omhandler ældres brug af informationsteknologi.

birgit @ruc.dk

Projekterne har alle beskæftiget sig med det at undervise ældre i brugen af IT.

Deltagerne i programmet har vist, at når ældre først får lært at bruge teknologien, udviser de stor kreativitet i deres måde at bruge den på

offentlig administration eller private virksomheder. Derfor blev IT i mange år fortolket snævert som noget, der udelukkende havde med en arbejdssituation at gøre. Senere, da kommunikation blev en integreret del af teknologien - og ikke mindst med udviklingen af internettet, blev det klart, at informations- og kommunikationsteknologien lige så vel kan bruges til formål, der er forbundet med brugerens fritidsliv. Ikke desto mindre eksisterer der stadig en forestilling om, at "rationel" eller "seriøs" brug af IT er forbundet med en arbejdssituation. Det er stadig lidt illegitimt "bare" at surfe på nettet eller chatte med andre i forskellige on-line fora.

Denne forståelse af, hvad seriøs brug af IT er, bliver yderligere forstærket, når der er tale om at bruge offentlige midler på et IT-udviklingsprogram. Som skatteborgere har vi alle en interesse i, at samfundets midler ikke bliver kastet ud til useriøse formål, men udelukkende bliver brugt på rationelle og seriøse formål. Et udviklingsprogram for ældres brug af IT udfordrer således forståelsen af, at IT udelukkende kan bruges som et seriøst redskab, når brugen er knyttet til en arbejdssituation. For (langt de fleste) ældre skal jo netop ikke bruge teknologien i forbindelse med et arbejde.

Kursusdeltagerne

50 % af dem, der meldte sig til aktiviteterne i de seks lokale udviklingsprojekter, begrundede det med, at de var nysgerrige (Jæger, 2005 p. 101). De havde ikke på forhånd nogen ideer om, hvad de lige præcis skulle bruge teknologien til, men de var nysgerrige og ville se, om der faktisk var noget at bruge den til. Erfaringerne fra projekterne har vist, at de ældre har noget at bruge IT til. Nogle af deltagerne i projekterne skulle "bare" have styret deres nysgerrighed, mens andre blev hængende i længere tid og udviklede stadigt mere avancerede former for brug af IT. Det er karakteristisk, at denne mere avancerede brug af teknologien var drevet af de enkelte deltagers personlige interesser, så det er meget forskelligt, hvad de hver især fandt ud af, de kunne

bruge teknologien til. På spørgsmålet om, hvad deltagerne kan bruge IT til, svarer en af projektlederne følgende:

Det er meget individuelt, men jeg har lyst til at nævne den der med børnebørnene. Det er en god fællesnævner, det der med at sende og modtage mails... Og ellers er det individuelt; det afhænger af deres interesser. Der er nogen, der synes, det er lækkert at have hele nettet at surfe rundt på efter de ting, man er interesseret i, og så er der andre, der aldrig bruger det; det er så forskelligt.

(Projektet på Nordfyn, 2001)

Stort set alle deltagere har lært at bruge et mail-program, og det er en af de funktioner, de meget ofte nævner som en stor ændring af deres hverdagsliv. Ved at lære at bruge e-mail har deltagerne fået adgang til en kommunikation med børn og børnebørn, som tidligere lå uden for deres rækkevidde. Hvis dette kombineres med, at familien opholder sig i udlandet i kortere eller længere tid, betyder adgangen til elektronisk kommunikation, at deltagerne får en væsentlig forøgelse af deres kontakt med familien. En anden positiv dimension ved e-mail, som IT-brugerne nævner, er, at det skaber en større trykthed, at den ikke forsvinder, men kan hentes frem igen en anden dag. En telefonsamtale er mere flygtig. Bagefter kan det være svært at huske, nøjagtig hvad der blev sagt. Men en e-mail kan hentes frem og læses igen, så der ikke er noget, der bliver glemt. At det primært er børn og børnebørn, projekt-deltagerne skriver til, skyldes, at ældre i deres egen bekendtskabskreds sjældent er på nettet, og at det derfor ikke er muligt at sende en mail til dem.

Forskellige behov

Dernæst er langt de fleste deltagere blevet fortrolige med et tekstbehandlingsprogram, som de kan bruge til at skrive alle mulige former for tekster. Her bliver der nævnt eksempler lige fra festsange til erindringer. En del har lært at bruge et regneprogram, hvilket har gjort dem i stand til at lave deres egne husholdningsregnskaber på com-

puteren, og for en stor dels vedkommende har denne brug af IT ført dem videre til en opkobling til netbank.

Af andre former for brug af IT nævner projektlederne slægtsforskning, som der eksisterer målrettede programmer for. Men det handler også om at finde gamle skolekammerater, ungdomsvenner, ukendte familiemedlemmer og lign. Der cirkulerer således flere solstrålehistorier i projekterne om deltagere, der har fundet gamle skolekammerater over nettet, som de ikke har set i 50 år. Det kan også handle om at finde mennesker, som man ikke kender i forvejen, men gerne vil lære at kende fordi man deler en fælles interesse. Det kan fx være i forbindelse med sygdom eller handicaps, hvor der er flere eksempler på, at deltagere har fået kontakt til andre personer, der lider af den samme sygdom eller har samme handicap, og dermed har fået mulighed for at udveksle erfaringer om sygdommens forløb og forskellige behandlingsformer.

Det bliver også nævnt flere gange, at deltagerne bruger IT til at finde officielle informationer fra både stat og kommuner. Her er det både de officielle hjemmesider fra offentlige myndigheder, der nævnes, og hjemmesider fra politiske partier og andre politiske foreninger, deltagerne søger informationer fra. Folketingets hjemmeside bliver fx flittigt brugt. Endelig nævnes Danmarks Radios hjemmeside som et sted, hvor deltagerne henter viden og inspiration.

Verden bliver større

Flere af deltagerne fortæller endvidere om, at de undervejs har fundet ud af, at IT også kan bruges til at understøtte deres øvrige aktiviteter. Deltagerne er generelt meget aktive i foreningslivet (Jæger, 2005 pp. 98-100), og mange af dem har oplevet, at IT kan bruges til at understøtte aktiviteterne i diverse foreninger i form af mødeindkaldelser, referater, regnskaber, årsrapporter, hjemmesider m.m. Der er således flere eksempler på, at ældre IT-brugere efter et stykke tid i projekterne er begyndt at redigere hjemmesider for de foreninger, de i forvejen var medlem af.

Der cirkulerer således flere solstrålehistorier om deltagere, der har fundet gamle skolekammerater over nettet, som de ikke har set i 50 år.

Tilsammen har ca. 1000 ældre lært at bruge computer og internet ved at deltage i de seks udviklingsprojekter.

Endelig er der også flere eksempler på ret avanceret brug af IT, som deltagere har udviklet i forbindelse med deres forskellige interesser. En kvinde fortæller fx om, at hun er medlem af en mailingliste for folk, der interesserer sig for quilt, hvor 320 personer fra hele Norden skriver sammen over e-mail om deres fælles interesse. I den forbindelse modtager hun dagligt 30-35 mails. Hun fortæller videre:

Ja, det er bare så spændende. Der får man gode tips om, hvor man nu skal søge på det ene eller det andet, og hvordan man nu gør inden for den interesse, man har. Jeg bruger den [computeren – BJ] også meget til billedbehandling. Du ved... Jeg har købt mig et digitalt kamera og fotograferer alt mellem himmel og jord. Mønstre og strukturer og alt sådan noget. Så leger jeg med det bagefter. (...) Jeg kører meget inden for kunst, og så inden for den interesse, jeg har med patchwork og quilt... Jeg synes, at det er ret genialt at have en interesse, som man kan kombinere med en computer. Det har i hvert fald været utrolig genialt for mig. Og jeg har utrolig meget kontakt med... jamen helt oppe i Nordnorge. Der kan jeg sidde og chatte med sådan nogle damer, der sidder og fortæller mig, at de sidder langt inde i en

fjord, og de ser ikke solen før... Ja, jeg ved ikke, om de ser den nu... men i vinter klagede de noget. Jamen jeg føler i den grad, at jeg kommer ud. Jeg synes, at internettet udvider... Det har gjort min verden større.

(Projektdeltager i Silkeborg, 2001)

Deltagerne bruger altså ikke kun computeren til praktiske formål, men også, som denne kvinde, til kunstneriske formål og til at få udvidet deres horisont.

Lysten driver værket

På baggrund af denne gennemgang af erfaringerne fra programmet for ældres brug af IT kan vi konstatere, at fordommen om, at ældre ikke har noget at bruge IT til, ikke holder. Nogle ældre er tilfredse med at få stillet deres nysgerrighed, finde ud af hvad internettet er, og hvordan man sender en mail, mens andre går videre i deres udforskning af teknologiens muligheder og ender med at anvende den til flere forskellige avancerede formål. Deltagerne i programmet har vist, at når ældre først får lært at bruge teknologien, udviser de stor kreativitet i deres måde at bruge den på. I modsætning til erhvervsaktives brug af IT, er ældres brug ofte udelukkende baseret på deres egne interesser og behov – så det er lysten, der driver værket og ikke et krav om høj produktivitet.

Noter

1. For en gennemgang af udviklingen i dansk IT-politik, se kapitel 4 i Jæger, 2003.
2. For en nærmere beskrivelse af de seks udviklingsprojekter og deres resultater, se Sterlie, 2004.

Referencer

Jæger, Birgit (2003). *Kommuner på nettet. Roller i den digitale forvaltning*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Jæger, Birgit (2005). *Ældre tæmmer teknologien – og bliver borgere i Informationsamfundet*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Nielsen, Eva Bonde & Claus Holst (1998). *Ældre & IT*. København: Daniæ. Dansk Institut for Ældrepedagogik.

Sterlie, Marianne (2004). *Seks skabelsesberetninger – om lokale udviklingsprojekter med ældre og IT*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.